

קבר לספרים

קול המון

עוזי אלידע, העולם בצהוב: לידת עיתונות ההמון הארץ-ישראלית (מ"הצבי" ל"האור", 1884-1914), תל-אביב, המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית על שם שלום רוזנפלד, אוניברסיטת תל-אביב, 2015, 278 עמ'.

המשורר נתן אלתרמן, בטורו האקטואלי "בארץ סיני" (דבר, 24.12.1948), דימה את חדירתו של צה"ל לראשונה לתחום חצי האי סיני, כשיבה אל "חדר הילדים של העם", שהרי באזור מדברי זה נולד עם ישראל. על משקל אמירה זאת אפשר לקבוע כי ספרו החדש של עוזי אלידע מאפשר הצצה ל"חדר הילדים של העיתונות העברית". זו באה לעולם בשנות השישים של המאה התשע-עשרה, אך עשרים שנותיה הראשונות היו יותר בבחינת גישוש ותעייה. רק בשנות השמונים היא החלה לפרוש כנפיים – תחילה בהיסוס ולאחר מכן, עד מלחמת העולם הראשונה, בצעדים בוטחים יותר. האיש שיותר מאחרים העיר את היפהפייה הנמה הזו משנתה היה אליעזר בן-יהודה – גיבורו של הספר שלפנינו, יחד עם רעייתו (השנייה) חמדה בן-יהודה ובנו הבכור איתמר בן-אב"י.

אליעזר בן-יהודה נחשב בעיני רבים מהישראלים ל"אתרוג" הראוי לכבוד ויקר. זאת בשל היותו מחיה השפה העברית, מחבר המילון הגדול הנושא את שמו, עורך, עיתונאי וסופר. יותר מכך, בנאום שנשא ד"ר חיים ויצמן, בכינוס האספה המכוננת (שהפכה לכנסת הראשונה), הוא צירף את בן-יהודה ל"מנהיגי העם ומוריו, אבות התנועה וקברניטי המפעל, אשר חזונום ופועלם הביאונו עד היום" (דבר, 15.2.1949).

עוזי אלידע אינו מצמצם את רשימת הישגיו ותארויו של אליעזר בן-יהודה, אך בספרו – החל בשם הספר וכלה בדוגמאות רבות – הוא מבקש להעמיד את בן-יהודה במשבצת עיתונאית ייחודית. ומה לעשות – זאת צבועה בצבע צהוב. משמע, בן-יהודה היה אבי עיתונות ההמון בארץ, שהיו שכינותה "עיתונות צהובה". רעייתו של בן-יהודה, חמדה, ובנו איתמר בן-אב"י המשיכו בדרכו, ומן הספר עולה שבן-אב"י עלה

על אביו בעיתונות רעשנית וסנסציונית במשך יותר משלושים שנה, מאז ראשית המאה העשרים.

במרכז הספר עומדים העיתונים הצבי, השקפה והאור של משפחת בן-יהודה, שהיו בתקופות שונות אותו עיתון עצמו בכותר שונה – מסיבות של רישיון, סכסוכים עם מו"לים וגורמים נוספים. עד 1908 הייתה תדירות ההופעה של העיתונים, לרוב, פעם או פעמיים בשבוע. בסתיו 1908 היה בן-יהודה לאבי העיתונות היומית בארץ, עם הצבי שלו.

מעלתו הגדולה של הספר, שהוא מסרטט את מפת העיתונות היהודית (בעיקר העברית, אך גם בשפות היידיש והלדינו) שראתה אור בירושלים – עם התחלות צנועות ביפו – במהלך שלושים השנה 1884-1914. יש כאן מעין "צילום אוויר" של הזירה התקשורתית באותם שלושה עשורים, ובד בבד גם "צילומי תקריב", תוך מתן דגש על צמיחתה של עיתונות ההמון. זו הייתה מזהה במידה רבה עם משפחת בן-יהודה, אך אלידע מרחיב אותה גם לעיתון החרות (של הספרדים) ואפילו לעיתון מוריה (החרדי באופיו). דומה שרוב העורכים והעיתונאים בירושלים דאז היו תלמידיו של בן-יהודה.

ניסיונותיהם של הכותבים והעורכים בשני עיתוני הפועלים הראשונים, הפועל הצעיר והאחדות, שנחשבו לעיתוני איכות, לקרוא תיגר על ההמוניות וה"צהבהבות" היתרה של עיתוני בן-יהודה, לא זכו להצלחה גדולה, ולא הועילו ביקורות נוקבות, כמו זו של הסופר יוסף חיים ברנר:

על עתוניו של בית בן-יהודה כבר דברנו לא פעם. כבר העדנו על הכעור שבהם בחיצוניותם ובפנימיותם, על הקוריוזים שלהם בכל גליון וגליון. על צעקנותם הזולה, הזולה, הצהובה, המגוחכה, שאין דוגמתה בעתוני הרחוב ביותר גרועים, כבר יודעים הכל. כי שום עתון המכבד את עצמו במשהו, לא ירשה לעצמו מה שמרשה לו האור במאמריו, בחדשותיו, בקולות קריאתו אל הקוראים, בקרבנותיו של בן-אב"י, בירכנותיו [סיפורים קלילים] של חמדה ועוד (הפועל הצעיר, 11.11.1910).

בחורף 1912 הותקפו האור ועורכו איתמר בן-אב"י בידי יוסף אהרונוביץ', עורך הפועל הצעיר במילים בוטות במיוחד: "ערימה של קש רקוב, עיתון חסר תוכן, חסר צורה, חסר שפה וסגנון וחסר כל טעם [...] פטפוטי מילים על עמודים שלמים [...] מאמרים פוליטיים עם

שנקט כמוכן עמדה אוהדת להרלינג. מעניינת במיוחד היא הכרעת הדין שנתקבלה פה אחד על-ידי שבעת השופטים: "לבלתי הוצא כל פסק דין, כלאמר, לבלתי הטל שום עונש או קנס ממון על איזה צד שהוא". בית המשפט הורה לפרסם את החלטתו בעיתוני ירושלים כדי ש"ידע הקהל ויהיה הוא השופט והמוכיח" (עמ' 187). הנה כי כן, הציבור הארץ-ישראלי, ובעיקר הירושלמי, נתבקש להיות הפוסק האחרון, מי האשם בפרשה.

בסיכום ספרו כתב אלידע כי אליעזר בן-יהודה היה קשוב לעיתונות ההמון המערבית עוד מהימים שלמד בפריס בשלהי שנות השבעים של המאה התשע-עשרה. לאחר שהקים את עיתונו ה**צבאי**, שאף להקים עיתון "היברידי", שישלב את הרציני והמעמיק עם הקל והמבדר. לדעתו של אלידע, הקהל הארץ-ישראלי התעניין יותר באירועים יוצאי דופן, "ספקטקולריים", וכן בסיפורי פשע ואסונות, ובן-יהודה, ובעקבותיו בן-אב"י, סיפקו לו אותם בשפע.

בן-יהודה, לדעת אלידע, השתמש בסגנון הסנסציוני-דרמטי גם להחדרת האידיאולוגיה שלו. מטרתו הראשונה הייתה החדרת השפה העברית והפיכתה משפת קודש וקריאה משכילית לשפת יום-יום חילונית-לאומית. הדרמות והסנסציות הגבירו את השימוש בעברית של חול. לטובת קוראות צעירות שילבה חמדה בן-יהודה את מדור האפנה – מעשה חלוצי בעיתונות העברית דאז. שלושת העיתונאים העורכים של משפחת בן-יהודה שאפו ליצור בארץ עם מודרני מערבי ועיתונות ההמון שירתה גם מטרה זו.

מספר הספרים הסוקרים את תולדות העיתונות בארץ אינו רב וכל ספר חדש הוא בבחינת חידוש וחג. ספרו של עוזי אלידע מוסיף נדבך חשוב בבניין ההולך ונבנה של קורות העיתונות העברית ב-150 השנים האחרונות.

מרדכי נאור

הספינוולוגיה של יחסי ישראל וארצות הברית

יצחק אורן, לדוג עם הנשיא: עלייתו של הספין דיפלומטי, תל-אביב, רסלינג, 2014, 194 עמ'.

פרופ' הנרי קסינג'ר, היועץ לביטחון לאומי ושר החוץ האמריקני בממשלי ניקסון ופורד, הפך את הספין דיפלומטי לאמנות. לצד דיפלומטיה חשאית שהביאה לפריצת דרך ביחסי ארצות הברית עם סין הקומוניסטית והולידה את הסכם השלום עם וייטנאם הצפונית, שהופר תוך זמן קצר, התמחה קסינג'ר במניפולציות תקשורתיות.

הוא שיגר ספינים כ"פקיד הבכיר במטוסו של שר החוץ האמריקני", שתדרכו לכתבים דיפלומטיים שגלוו אליו שימשו תחמושת יעילה בהשפעה על בני שיחו ברחבי העולם. כך עשה גם במאי 1974, כאשר במסע דיפלומטי עקשני, שנמשך חודש ימים, תפר את הסכם ההפרדה בין ישראל לסוריה. שנה אחר כך הפעיל ספינים כדי להביא לחתימת הסכם הביניים בין ישראל למצרים בסיני. הפעם נשא גם נאום "חנוק מדמעות" בנמל התעופה בג'ורג'יון נוכח סירוב ישראלי לחתום על ההסכם, באותה עת ש ווינגטון הודיעה על "הערכה מחדש" של יחסיה עם ישראל.

הערות של המערכת שהטיפשות וחוסר ההבנה והאמת שבהם עוברים כל גבול" (הפועל הצעיר, 18.12.1912).

בן-יהודה, ובעיקר בן-אב"י, לא התנצלו. להפך, הם ראו בפרסומים הסנסציוניים, ביצירת משברים כדי לכתוב עליהם בהרחבה, במסעי הצלב שערכו עם סיבה או בלעדיה – מנוף לקידום עיתוניהם ולהחדרת דעותיהם. בן-אב"י גם לא חשש לפרסם בעיתונו התקפות בוטות עליו, כפי שהגיעו מיריבים או מקוראים ממורמרים. הוא ניצל כמעט כל אירוע (שרפה, אסון, טביעה של אנייה כגון "טיטניק", וכמובן מלחמה), והפך אותו ל"הון עיתונאי" במשך ימים ושבועות. כתיבתו הייתה אישית, ציורית ורגשנית. דוגמה לה יכול לשמש תיאור שרפה של טחנת קמח בירושלים:

הירח יפה, הלילה כיום, האוויר קריר ונעים, נלך נא לטייל אמרתי ויצאתי החוצה. ובו ברגע, מבלי משים כאילו שכחתי כי הלבנה עלתה כמעט עד חצי השמיים. העיפותי עין למזרח, שם ראיתי אור אדום, אור נהדר, הירח בצאתו מן ההרים – נזעקתי, מהרו לראותו! [...] אולם מיד התעוררתי מדמיוני, מיד נוכחתי כי טעיתי. לא הירח היה המראה היפה ההוא [...] אלא אש, אש אדיר שלא ראיתי כמותו זה כמה וכמה שנים. אז הבנתי, זו היתה תבערה, הבינותי כי שם, במזרח הקרוב, התלקח בית גדול באש (הצבאי, 11.11.1908).

את טביעת ה"טיטניק" סיקר האור במשך שבועות, אף לאחר שהפרשה ירדה מסדר היום התקשורת. בן-אב"י, שבאותה עת שהה באירופה בירח דבש, שלח כתבות מלאות פרטים דרמטיים שהובאו בעמוד הראשון. מבחינה מסחרית זכה האור להצלחה, אך מבחינה ציבורית הוא הותקף ללא הרף בשל צהבהבותו היתרה. ואם לא די בכך, באה התחרות העזה עם העיתון המתחרה, החרות, שעורכיו למדו את כל הטריקים מבן-אב"י ואף עלו עליו. החרות, מסביר עוזי אלידע, הפך תוך זמן קצר לעיתון ההמון המוביל בארץ, ובלא מעט אירועים תקשורתיים, כגון "מלחמת השפות" שנמשכה חודשים רבים בשנים 1913 ו-1914, הצליח יותר מהאור של בן-יהודה ובן-אב"י ללחום את מלחמות העברית. בן-אב"י גם הואשם שהוא נכנע לחזקים ולבעלי הון ומעדיף אותם על הציבור.

עיון בגיליונות האור והחרות בשנים שלפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה, באמצעות הספר העולם בצהוב, מאפשר לקורא בן זמננו ללמוד על הנושאים המרכזיים של הארץ והעולם דאז וגם להציץ לחצר האחורית של היישוב היהודי בתחילתה של המאה העשרים: סיפורי רצח וונות, מעילות, משפט אונס סנסציוני וכיוצא באלה. המשפט האמור, שתואר בהרחבה הן בהאור והן בהחרות, מזכיר לפחות בתחילתו את משפט קסטנר בשנות החמישים: התובע, בעל בית מלון בירושלים, תבע אדם שהאשימו באונס אחותו ובעוד עוולות שגרם לבני משפחתו. במשפט התהפכו היוצרות והמאשים הפך לנאשם. הפורום המשפטי היה מיוחד במינו: בית דין צדק, בראשותו של הרב קוק, יחד עם שישה חברי ועד הקהילה היהודית ביפו ושופטי בית משפט השלום העברי, ערכאה שיפוטית פנימית של היישוב היהודי, שנוסדה כדי לא להזדקק למערכת המשפט התורכית.

בעל בית המלון, הרלינג שמו, היה מטובי הקהילה החרדית בירושלים, כך שההאשמות החמורות הופנו גם נגד חרדי ירושלים. הרוחות סערו בירושלים וביפו והמשפט, שנערך כמעט כולו בדלתיים סגורות, משך תשומת לב עצומה והדלפות ממנו הופיעו בשני העיתונים הירושלמיים האור והחרות, ובשלב מאוחר יותר גם בעיתון שלישי, מוריה החרדי,

לספינים נפוצים בתחומים אחרים, הוא בכך שאינו מתמקד רק בהשחרת פני היריב כדי לקדם את האינטרסים של מחולל הספין. יש גם ספינים חיוביים, הכוללים עידוד, הדגשת חברות ושיתוף פעולה בין שתי המדינות, דברי שבח, ליטוף ואף התנצלות. לעתים נמצא שילוב של כמה ספינים סביב אירוע אחד: בדיונים לקראת ועידת מדריד, לדוגמה, מצא אורן כי ממשלת ישראל, אשר נאותה להשתתף בוועידה, נקטה ספין דרשכבתי: תחת מעטה דק של "עסקים כרגיל", חלחל גם ספין של אזהרה שהיה מלווה בחשש ובאי-אמון לקראת המפגש הבין-לאומי (עמ' 75).

בכל אחד מהאירועים שנבחנו במחקר של אורן מוצגים המהלכים המדיניים של הצדדים, דינמיקת הספין ומחולליו, וכן ניתוח השוואתי של סיקור האירוע בשני עיתונים אמריקניים: *Washington Post* ו-*Wall Street Journal*, ובשניים ישראליים: **הארץ** ו**מעריב**. לבחינת השתקפות הספין באמצעי התקשורת יש חשיבות רבה, שהרי אלה הם הערוצים שבהם אמור המסר המניפולטיבי להגיע אל נמעניו: הציבור הרחב, ולא פחות מכך שחקנים מרכזיים שיכולה להיות להם השפעה על המהלכים המדיניים.

כיוון שהתקשורת איננה בבחינת צינור חלול ופועלת על פי כללי משחק משלה, לא כל ספין ששוגר מן הבית הלבן, מלשכת ראש הממשלה בירושלים או ממשרדי החוץ של שתי המדינות זכה לתהודה המבוקשת. כאשר ניסתה וושינגטון לשגר מסר מעורב לישראל בפרשת הערבויות בחרה העיתונות, הנוטה מטבעה אחר הסנסציוני והדרמטי, למקם את ספין האיום האמריקני בכותרות הראשיות, אך גימדה את מרכיביו האחרים של המסר. במקרים מסוימים, כותב אורן, גם קיבלו הספינים פרשנויות שונות מאלה שהתכוונו אליהם מחוללי הספין (עמ' 53-54). עם זאת, הסנסציה אינה רק נחלת העיתונאים. אורן מצא כי באירועים מסוימים מחליטים קובעי המדיניות לבחור בדרך זו גם כדי לעקוף את הערוץ הדיפלומטי המסורתי, המתאפיין בדרך כלל ברסון ובזהירות, ולהעביר לצד השני מסר חד וברור. המדינאים יודעים כי סנסציה ודרמטיזציה מבטיחות נראות תקשורתית גבוהה. במקרים רבים, למרבה הצער, בוחרת התקשורת עצמה לשחק את המשחק, לא לחשוף את הספין ולאפשר לו להתגלגל הלאה (עמ' 176).

קריאת ניתוח הדרכים שבהם חלחלו הספינים הדיפלומטיים לתכני הידיעות והמאמרים שפורסמו באמצעי התקשורת מובילה להערה התקפה לא רק לספרו של אורן, אלא גם למחקרי תקשורת רבים אחרים. במחקרים אלה ניכר שימוש יתר בעיתונות המודפסת ושימוש חסר באמצעי התקשורת האלקטרוניים, ובראשם הטלוויזיה. הסיבות לכך ברורות: ראשית, הנגישות לעיתונים ישנים, מודפסים או שמורים דיגיטלית, קלה ונוח יחסית. לעומת זאת קשה יותר לאתר מהדורות חדשות ותכניות אקטואליה ששודרו בטלוויזיה, והתמלול שלהן מורכב ויקר. שנית, גם ניתוח התוכן המודפס בעיתון פשוט הרבה יותר מפירוק לגורמים של "אייטם" טלוויזיוני, הן טכנית והן מהותית, בשל הממד החזותי הנלווה לתוכן המילולי.

התוצאה של העדפת העיתון וההתעלמות מהטלוויזיה פוגמת במחקר זה, כמו ברבים אחרים. משקלה של הטלוויזיה בשיח הציבורי כבד ומשמעותי לא פחות מזה של העיתונים. לתוכן של מהדורות החדשות בטלוויזיה ולסגנון – כמו גם לספינים שמנסים להעביר באמצעותן – יש השפעה לא רק במישורין על הציבור הרחב, אלא גם על תכניהם של העיתונים. לדוגמה, עוד בימי המונופול של ערוץ 1 נקבע תוכן

טפלול (מניפולציה) של מידע כדי לקדם עניינים מדיניים, כמו גם פוליטיים או כלכליים, אינו אפוא בגדר חידוש. אבל בעשורים שחלפו מאז פרש קיסינג'ר מתפקידו התרחשו כמה התפתחויות שהעמיקו את העניין במהלכים מסוג זה. החשובה שבהן היא התעצמות ההכרה בתפקידה המרכזי של התקשורת בתהליכים בין-לאומיים. בד בבד גברה גם המודעות לשימוש המניפולטיבי שעושים שחקנים בזירות השונות של מדיניות הפנים והחוץ במידע המופץ לקהלי יעד שונים באמצעות התקשורת. המונח "ספין" (סחריר), שחדר לראשונה לתקשורת ב-1984 בהקשר למערכת הבחירות לנשיאות בארצות הברית, הגדיר ומיתג פעולות מסוג זה והשימוש בו רווח מאז.

ספרו החדש של הדיפלומט בדימוס יצחק אורן, **לדוג עם הנשיא**, משתלב בספרות בתחומים אלה, ומתמקד בספין הדיפלומטי, קרי, במפגש בין הדיפלומטיה המסורתית, הדיפלומטיה הציבורית והתקשורת. הספר מבוסס על מחקר אקדמי לצורך עבודת דוקטור, שנכתבה בהנחיית פרופ' איתן גלבוץ ופרופ' שמואל סנדלר מאוניברסיטת בראיילן. אורן פנה למחקר אקדמי בנושא זה לאחר שנים שבהן צפה מקרוב במניפולציות הדיפלומטיות ואף היה מעורב בהן אישית. היה זה כאשר כיהן בשניים ממוקדי הפעילות בזירת היחסים בין ישראל לארצות הברית: כציר לענייני הקונגרס בשגרירות ישראל בווינגטון וכיועץ מדיני בלשכת ראש הממשלה.

תרומתו של הספר למחקר על הספין הדיפלומטי הן ברמה התאורטית והן בבחינת מקרי בוחן משמעותית ואף חדשנית. בספר מוצגים ארבעה אירועים מרכזיים בזירת היחסים בין ארצות הברית לישראל, שבהם הפעילו שני הצדדים ספינים כדי לקדם את מטרותיהם: (א) המשבר ב-1991 סביב הערבויות שביקשה ממשלת שמיר מווינגטון לצורך מימון קליטת העלייה מברית המועצות, בשעה שממשל בוש תבע בתמורה את הקפאת ההתנחלויות; (ב) נכונות ישראל להיענות להזמנתה של ארצות הברית להשתתף בוועידת מדריד באוקטובר 1991; (ג) החלטת ממשלת רבין לגרש כ-400 מנהיגי חמאס ללבנון בדצמבר 1992; (ד) ביקורו של רבין בווינגטון באוגוסט 1992 ונכונות ארצות הברית להעניק לישראל את הערבויות. מאירוע אחרון זה שאוב שמו של הספר, שכן כביטוי מופגן ליחסים המשופרים עם רבין, בניגוד לעידן שמיר, הוזמן ראש ממשלת ישראל לא רק לבית הלבן אלא גם לבית הנופש של הנשיא בוש בקנבנקפורט שבמדינת מיין.

לכאורה אפשר לטעון כי כשם שכל דיבור מפי פוליטיקאי עשוי להיות חשוד כספין, כך גם כל אמירה פומבית של מדינאי, פקיד או דיפלומט בתחום המדיני. טפלול של מסר עובדתי והצגתו באופן שיתאים לכיוון הנוח ליוצרו. למרות הקושי לזהות במדויק את הנקודה שבה חילופי מסרים דיפלומטיים הופכים לספין, מציע אורן למקם את הספין הדיפלומטי במקום שבו ההצגה התקשורתית הופכת למרכיב דומיננטי בשיח הדיפלומטי (עמ' 11), וכאשר הוא נדרש כאמירה דיפלומטית חדה באירועים מכוננים, מעל במות בלתי שגרתיות או במינון חריג (עמ' 167).

סוגי הספינים שהופעלו בארבעת האירועים שנבחנו כוללים נזיפה, אזהרה, איום, ליטוף, הצדקה, תיאום – וגם "ספין צעקני". סוג אחרון זה נקשר למה שמכונה גם "דיפלומטיית המגפון" שמבקשת להעביר את המסר לבן השיח: "אינך מקשיב לי, או שאינך מבין את דבריי וכוונתי", ולכן אני נאלץ לפנות אליך באופן בוטה וגס כזה" (עמ' 50). על פי אורן אחד המאפיינים הייחודיים של ספין דיפלומטי, בהשוואה

שהקים, במאבק; גיוסו לצבא ופעילותו במלחמת השחרור; שחרורו; פרסום שני ספריו על המלחמה והסכסוך הישראלי-ערבי; תקופת העבודה הקצרה בעיתון הארץ וקניית שבועון העולם הזה מידי אורי קיסרי והפיכתו לחוד החנית במאבקו בשם הצעיר הישראלי לטיהור המנגנון הפוליטי של מפא"י וליצירת חברה צודקת יותר.

אורי אבנרי הוא ללא ספק אחת מהדמויות המכוננות של העיתונות העברית בארץ במאה העשרים. לצדם של איתמר בן-אב"י, עזריאל קרליבך ודב יודקובסקי, תרם אבנרי באמצעות העולם הזה לעיצוב פניו של המרחב התקשורתי הישראלי בעיקר בשנות החמישים עד שנות השבעים. לפיכך הופעת ספרו האוטוביוגרפי עוררה סקרנות רבה בקרב חוקרי העיתונות העברית. אבל אין זו הפעם הראשונה שאבנרי כותב על חייו. כבר בשני הספרים שפרסם בתום מלחמת השחרור, בשדות פלשת והצד השני של המטבע, הוא פרש את סיפור חייו כחייל לוחם במרחבי הנגב. בשנים הבאות הוא המשיך וסיפר בעיקר מעל דפי העולם הזה פרקים מחייו, ולפיכך נשאלת השאלה אם אכן ניתן כאן מפתח חדש להבנת התגבשות אישיותו, הגדרת תמונת עולמו ועיצוב פעילותו בשדה העיתונאי והפוליטי.

שבעים העמודים הראשונים בספרו מוקדשים לעשר שנות חייו הראשונות בגרמניה. התמונה המצטיירת היא של ילד סקרן ואינטליגנטי שגדל בבית אמיד (האב בנקאי), חובב מושבע של ספרי היסטוריה פופולריים ומזדהה עם דמויות הרואיות כווילהם טל וז'אן ד'ארק. אבנרי גדל על מיטב הספרות הגרמנית: לסינג, גתה, שילר, היינה, ומאוחר יותר תומס מאן וסטפן צווייג. לדבריו השפיע עליו במיוחד ספרו הפציפיסטי של אריך מריה רמרק, במערב אין כל חדש. אבנרי מגלה גם חיבה עזה לספרות רוסית, בעיקר לטולסטוי ולדוסטויבסקי. במקביל הוא נחשף באמצעות אביו למוסיקה הגרמנית: בטהובן, ברהמס, מוצרט, שוברט, ליסט, וגם לוונגר. אבנרי מספר שאביו היה חובב טכנולוגיה חדשה. בבית היה טלפון ומקלט רדיו, ומגוון מצלמות שבהן למד להשתמש בגיל צעיר.

אף על פי שאביו היה ציוני, המשפחה התנהגה כמשפחה גרמנית לכל דבר ולא חשפה ברבים את יהדותה. אבנרי היה תלמיד טוב ומקובל, ועשר שנות חייו הראשונות עברו בלימודים, בקריאת ספרים, בהאזנה למוסיקה (אף על פי שלדבריו הוא נעדר לחלוטין שמיעה מוסיקלית), טיולים בטבע ונסיעות מרתקות לחופשות בהרים ועל שפת הים.

נראה שאבנרי העריך את אביו המשכיל, אך פחות את אמו, אישה נמרצת ומעשית, שניהלה את המשפחה ביד רמה ואהבה לבלות ולקרוא טלנובלות. הוא גם נהנה מחברת שתי אחיותיו ואחיו הבכור אבנר. הדימוי שמנסה אבנרי ליצור הוא של משפחה מאושרת, דימוי המחוזק באמצעות סדרת צילומים משפחתיים המופיעים בספר. אושר זה נקטע פתאום עם עליית היטלר לשלטון בסוף ינואר 1933. די מהר החליט האב להגר לארץ ישראל. הוא מכר בחשאי את רכושו, קיבל סרטיפיקט והצליח להוציא את משפחתו.

העלייה לארץ אינה מוצגת כמעבר מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. אמנם המשפחה ירדה מנכסיה, אביו הפסיד בארץ את רכושו ובסופו של דבר המיר את חייו הנוחים כבנקאי בעבודה פיזית מפרכת עם אשתו במכסה שבבעלותם, אבל לדברי אבנרי היה אביו אופטימי ובסך הכול מאושר בחייו. לדבריו יכול היה האב להמשיך לעסוק גם בארץ במקצועו הקודם, אולם הוא בחר לנטוש את "עסקי האוויר" הבנקאיים ולעסוק בעבודה יצרנית. ייתכן שאבנרי מנסה לייפות את

העמוד הראשון בידיעות אחרונות רק לאחר שעורכי העיתון צפו במהדורת "מבט".

ספרו של אורן עוסק אמנם בסוגיות הנוגעות ליחסי חוץ, אך יש בו גם אזכורים לממד הפוליטי הפנימי של מדיניות החוץ בווינגטון ובירושלים. האמירה המיוחסת לקיסנגר שעל פיה לישראל אין מדיניות חוץ, יש לה רק פוליטיקה פנימית – גם אם יש בה מידה של הגזמה, משקפת מציאות שאיננה רק נחלתה של ירושלים. זהו, על כן, אתגר מורכב, רב תחומי, למי שיעסקו במחקרי המשך לעבודתו של אורן: לזהות ולאבחן את הדרכים שבהן משלבים ומאזנים מחוללי הספינים הדיפלומטיים בין מימוש היעדים הבין-לאומיים לבין הצרכים הפוליטיים הפנימיים בכל מדינה.

הטקסט של אורן, כעיבוד של עבודת דוקטור, נגיש וקריא לא רק לחוקרים בתחומי מדע המדינה, יחסים בין-לאומיים או תקשורת. זאת בניגוד לעבודות דוקטור לא מעטות שהפכו לספרים קשים עד בלתי אפשריים לעיכול על ידי קוראים ממעגלי ידע אחרים. לדוג עם הנשיא כתוב בלשון בהירה, ומשלים את הרקע החסר במקומות הנדרשים. הספר לא רק מציג לקוראים תחום מחקרי חדש יחסית – חקר הספין בכלל והספין הדיפלומטי בפרט. הוא גם מעשיר ומחדד את הבנתו של צרכן התקשורת באופן שבה מתהוות כותרות ומפתחים סיפורים עיתונאיים. אולי מבלי שנתכוון לכך, הוא מסייע לצרכני התקשורת לפתח התבוננות תבונית, ביקורתית וספקנית יותר בדרך שבה מסוקרים נושאים רבים, לא רק יחסי ירושלים ווינגטון.

רפי מן

אופטימי חלק ראשון: על האוטוביוגרפיה החדשה של אורי אבנרי

אורי אבנרי, אופטימי, תל-אביב, ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2014, 582 עמודים

בפתיחת ספרו מספר אורי אבנרי שכאשר הוא נוסע ברחובות ערי ישראל הוא סופר את הרחובות הנקראים על שם אנשים שהוא הכיר בחייהם. בנסיעה ממוצעת ברחובות תל-אביב הוא מגיע לתריסר. עם חלקם היה מיודד, אבל עם רובם היו אלה יחסי איבה או יחסים מורכבים, מכיוון שהעיתון שערך במשך ארבעים שנה, העולם הזה, העמיד במרכז את הטיפול החקרני והביקורתי בדמויות ציבוריות.

הספר אופטימי הוא חלקה הראשון של אוטוביוגרפיה רחבת היקף המסרטת בקווים רחבים את מסכת חייו ופעילותו של אבנרי במהלך 35 שנות חייו הראשונות, עד סוף שנות החמישים. לאורך כמעט 600 עמוד פורש אבנרי סיפור חיים מורכב ומפותל. לידתו בסוף 1923 בעיירה קטנה ליד הנובר בשם הלמוט אוסטרמן; המעבר להנובר, בירת סקסוניה התחתית וילדותו המאושרת בחיק משפחה אמידה; עלייתו לארץ עם הוריו ואחיו לאחר עליית היטלר לשלטון; התערותו בארץ, קשיי החיים ועזיבת בית הספר ויציאתו לעבודה בגיל 14; עיצוב תמונת העולם הרוחנית והפוליטית שלו; הצטרפותו לאצ"ל; מותו של אחיו בשירות בבריגדה; שינוי שמו מהלמוט אוסטרמן לאורי אבנרי ("ע"ש אחיו אבנר); תחילת פעילותו העיתונאית והפולמוסית בשנות הארבעים, תחילה בעיתונות הרוויזיוניסטית החברה והמשקיף ואחר כך בכתב העת

ההמון הארץ-ישראלי לשחרור לאומי. על רקע תפיסתו זו של חשיבות הפעלת המונים, הרבה אבנרי במאמריו **בהחברה** לעסוק במיתוסים לאומיים מכוננים כאמצעי גיוס. כך במאמריו ממאמר-אפריל 1941, שהוקדשו לניתוח הממד המיתולוגי של חג הפורים, חג הפסח ומרד בר כוכבא. למרות סלידתו מהיטלר והתנועה הנאצית הוא לא התעלם מהצלחתם בגיוס המונים, וסבר שיש להשקיע את עיקר המאמצים בפיתוח אסטרטגיות תעמולה מתוחכמות שתופעלנה באמצעות תקשורת ישירה, אבל גם ובעיקר באמצעות תקשורת המונים, ובראשה עיתון. טכניקות תעמולה אלה יעשו שימוש בכלים רטוריים ופסיכולוגיים. להערכת אבנרי לא שינה תפיסה זו, שגיבש כשהיה רק בן 18, גם בשנים הבאות, וראה בשבועון שרכש, **העולם הזה**, כלי תעמולה לגיוס ולהפעלה של הדור הצעיר תוך שימוש בטכניקות עריכה סנסציוניות, "צהובות". אף על פי שאבנרי אינו מודה בכך, טכניקות העריכה הפולמוסיות סנסציוניות נלמדו מעיתונות הימין, ובעיקר מהעיתון של ברית הבריונים, **חזית העם**, שפעל בתחילת שנות השלושים.

מותו של אחיו באוגוסט 1941 היה אירוע מכונן בחייו. אבנרי מגלה כאן שאחיו לא נפל בקרב אלא התאבד. אבל נראה שמות האח הוביל אותו להרחיב ולגוון את היקף כתיבתו ואת סגנונו. לצד מאמרים פולמוסיים מגייסים החל אבנרי בסתיו 1941 לפרסם רפורטז'ות על חיי חיילי הבריגדה בחזית, זאת לאחר מפגש שקיים עם חבריו של אחיו ליחידה. בעקבות זאת החל לראשונה לפרסם בעיתונות היומית. מאמרו הראשון התפרסם ב-30 בספטמבר 1941 בעיתון **הבוקר** ונשא את הכותרת "איך נפל אחי". אבנרי מודה שהסתיר את התאבדותו של אחיו והציג את מותו **בהבוקר** בצורה הרואית. אבל גם כאן ראה אבנרי ברפורטז'ה העיתונאית כלי לעיצוב ולהפצה של מיתוס הגבורה בקרב הנוער.

בשנתיים הבאות הוא המשיך לפרסם כתבות צבאיות בעיתונות היומית, ובעיקר בעיתון הרוויזיוניסטי **המשקיף**. אפשר למצוא בעיתון כתבות שלו על חיי יום-יום של החייל הארץ-ישראלי ועל גבורתו (ראו, למשל, "הקפטן פרוסט עם הקומנדו העיברי", **המשקיף**, 9 באפריל 1943). כתבות אלה עוצבו בצורה סיפורית מרתקת שתאפיין את כתיבתו העיתידית **בהעולם הזה**. תחילה הוא חתם בשם יוסף אוסטרמן, אבל החל באפריל 1943 שינה בהדרגה את החתימה, תחילה לאריאל אבנרי (אוסטרמן), ואחר כך לאורי אבנרי.

אבנרי ניצל את הבמה של **המשקיף** לפרסם גם מאמרים עיוניים פולמוסיים, ולמרבה הפלא הם מוקמו במקום בולט בעיתון לצד מאמריהם של ותיקי התנועה כוולפנג פון וייזל ואבא אחימאיר (ראו לדוגמה, יוסף אוסטרמן, "על אמא אדמה ובני שם העיבריים", **המשקיף**, 19 בדצמבר 1941). אבנרי מספר בספרו שקיים יחסי ידידות קרובים עם פון וייזל, עיתונאי ורופא, שהייתה דמות בולטת בעיצוב הסיגנון הפמפלטר-סנסציוני של העיתון הרוויזיוניסטי **חזית העם**, עיתון שכאמור להערכתנו השפיע מאוד על עיצובו העתידי של **העולם הזה**. ז'נר עיתונאי נוסף שאליה נחשף אבנרי באותן שנים היה הראיון העיתונאי. הוא מספר על ראיונות שערך עבור העיתון **החברה** עם יוסף קלוזנר ועם המשורר שאול טשרניחובסקי. באותם ימים עוצבה תמונת עולמו שהייתה קרובה לזו של "הכנענים" והוא הושפע מאוד משירתו האנטי-גלותית של טשרניחובסקי.

אבנרי הקדיש באוטוביוגרפיה כשלושים עמוד לדיון בתנועה הכנענית. למרות פעילותו לעיצוב דמות העברי החדש המנותק מדמות

המציאות, שכן מצבה הכלכלי הרע של המשפחה גרם לו לעזוב את בית הספר העממי בגיל 14, אף על פי שהתבלט כתלמיד מצטיין, ולצאת לעבודה כשליח ואחר כך כפקיד במשרד עורכי דין. אבל כל חייו היה גאה בהצלחתו לרכוש השכלה רחבה ולהפוך לעורך עיתון מוביל, אף על פי שלא הייתה בידו תעודת סיום של בית ספר עממי. פריט ביוגרפי זה השתלב היטב בפרופיל האנטי-ממסדי שלו.

השתלבותו של אבנרי בתרבות העברית המקומית הייתה לדבריו קלה, יחסית. הוא נשלח עם אחיו לנהלל שם למד עברית במהירות. מאוחר יותר הוסיף לשלל השפות שלו גם את אנגלית, שאותה הוא למד בשיעורי ערב. אבנרי ניצל ידע לשוני זה להמשיך לבלוע ספרות כללית ועיונית, בעיקר פוליטית וגאווה-יסטורית בשלל שפות. במקביל, כבר בסוף שנות השלושים הוא התחיל לחשוב על קריירה של סופר. הוא קנה מכונית כתיבה ולמד להשתמש בה במהירות.

באותם ימים, בסוף שנות השלושים, החל אבנרי לגבש את תמונת העולם הפוליטית שלו. הוא נטה לימין הרוויזיוניסטי והצטרף לאצ"ל. במשך שנים נטו אויביו של אבנרי להגדיר פרק זה בחייו כהמצאה, כחלק מגימיק שיווקי שמטרתו להראות שאיש השמאל מכיר היטב את הימין מכיוון שהוא כבר היה שם. אולם הסיפור נראה אמין לחלוטין. הוא לא השתתף בפעילות צבאית, אלא עסק בעיקר בהדבקת כרוזים ובניסיון לשכנע בני תנועות נוער מתחרות להצטרף לבית"ר, אולם באביב 1941 החליט לנטוש את הארגון עקב הפילוגים הרבים שבתוכו. עם זאת, לדבריו נותר מקורב לתנועה.

ההחלטה לעסוק בעיתונאות גמלה בלבו באותם ימים, כשהוא בן פחות מ-18: "בצאתי לדרך היו לי שתי שאיפות: להיות פעיל פוליטי ולהיות עיתונאי, שתי השאיפות היו חופפות" (עמ' 133). הוא פרסם את מאמרו הראשון בבמה פוליטית של המפלגה הרוויזיוניסטית. המאמר שנחתם בשם העט ב' יונה, נקרא: "מה דרוש לנו?" ונדפס ב-6 במאמר 1941 בגיליון חד פעמי בשם **דבר השחרור** שהוציאה סיעה רדיקלית בתוך המפלגה הרוויזיוניסטית. המאמר העיד על דרכו העתידית של אבנרי. הוא היה פולמוס פרובוקטיבי, תקף בחריפות את ראשי המפלגה הרוויזיוניסטית על שהפכו אותה למנגנון רקוב ולכת מסתגרת. הוא קרא לשנות אסטרטגיות ולהפוך את המפלגה לתנועה מודרנית ומגייסת המונים, מנהלת תעמולה שיטתית ויוזמת פעולה פוליטית תוקפנית. על הרגשתו לאחר הופעת מאמרו הראשון כתב: "במשך כמה ימים ריחפתי בעננים. פרסום דברי בדפוס גרם לי לאושר בל יתואר [...] אני נזכר בקנאה באותו אושר טהור, שקחה מזמן" (עמ' 135).

אבנרי עשה דרך ארוכה מאז אותם ימים, אולם סגנון הכתובה הפולמוסי המקדם אג'נדה פוליטית לוחמנית, נותר אחד מסימני ההיכר המרכזיים שלו.

בעקבות פרסום מאמרו הראשון התקרב אבנרי לאחד מוותיקי התנועה הרוויזיוניסטית, ד"ר יעקב וינשל, שערך את כתב העת **החברה** – ביטאון למחשבה לאומית. הוא החל לפרסם שם בקביעות מאמרי הגות ופולמוס תחת שמו, יוסף אוסטרמן (מאמר ראשון בסוף מארס 1941, שנה א', חוברת מס' 9). במאמרים אלה טיפל אבנרי-אוסטרמן באסטרטגיות ובטקטיקות לגיוס תנועת המונים שתפעל כתנועת שחרור לאומי מעול השלטון הבריטי. הוא הושפע מגוסטב לה בון הצרפתי וגם מלנין. בהשפעת האחרון האמין אבנרי שיש להקים בארץ אוונגרד המורכב מצעירים חדורי אמונה שישמשו ראש חץ לכיבוש המפלגה הרוויזיוניסטית מבפנים ואחר כך יהפכו לאמצעי מרכזי להנהגת

על גבורה והקרבה ואחוות לוחמים. את חלק מחוויותיו המלחמתיות הוא חילק עם הציבור הרחב מפני שזמן קצר אחרי גיוסו הוא החל לשלוח כתבות משדה הקרב לעיתון הערב של **הארץ**, "יום-יום".

ההצלחה הרבה של כתבות אלה נבעה, לדבריו, מן העובדה שהיה הכתב הצבאי היחיד שהיה גם חייל קרבי ולפיכך דיווח ישירות לציבור ללא תיווכו של מנגנון יחסי הציבור של קציני החינוך והדוברות הצבאית. אמנם במהלך המלחמה נאסר עליו להמשיך ולדווח, הוא הסתכסך עם קצין החינוך החטיבתי, אבא קובנר, אבל נעזר למשלוח כתבותיו בקצין חינוך אחר, יגאל מוסינזון, וזכה לגיבוי ממפקד חטיבת גבעתי שמעון אבידן. נראה שתמיכה זו אפשרה לו במהלך שירותו להתחיל לפרסם ישירות בעיתון **הארץ** מאמרי הגות ופולמוס פוליטיים.

לקראת סוף שירותו, בדצמבר 1948, נפצע אבנרי. הוא מרחיב בזיכרונותיו על חוויית הפציעה והאשפוז ומספר שהמשיך לכתוב ל**הארץ** ולעיתון הערב שלו גם במהלך אישפוזו.

לאחר שחרורו ערך אבנרי בעזרת מידד שיף את אוסף הכתבות שלו משדה הקרב, שיצא בשם **בשדות פלשת**, וזכה להצלחה מו"לית יוצאת דופן. עשר מהדורות של הספר יצאו בין יוני 1949 לאוגוסט 1953 ב־3,000 עותקים כל אחת. אבנרי הוזמן להצטרף למערכת עיתון **הארץ**. העורך גרשום שוקן התרשם לא רק מהרפורטז'ות ששלח לעיתון הערב, אלא בעיקר ממאמריו המדיניים, והציע לו הצעה חסרת תקדים: להפוך לכותב המאמרים הראשיים של העיתון. מסתבר שבתקופת שירותו הצבאי שלח גם כתבות לשבועונו הקליל של אורי קיסרי, **העולם הזה**. אבנרי מספר שבשיחה בין קיסרי לשוקן טען קיסרי שאבנרי הוא קודם כול פיליטוניסט מוכשר, בעוד שוקן סבר שהוא בעיקר פובליציסט משובח. אבנרי מסביר שאחת הסיבות להעסקתו ב**הארץ** הייתה העדפתו המובהקת של שוקן לעיתונאים צעירים ילידי גרמניה. ואכן באותם ימים עבדו לצד אבנרי אריה גלבלום, שבתאי טבת ועמוס אילון.

אבנרי נכנס לנעליו של ד"ר משה קרן, שהושאל למשרד החוץ, והחל לכתב את המאמרים הראשיים של העיתון. אולם במהרה התגלעו סכסוכים בינו לבין שוקן. אבנרי ניסה להשתמש במאמר המערכת כדי לקדם את האידאולוגיה שלו, שכללה כתיבה בשבח המרחב השמי וקריאה נגד גירוש הערבים מכפריהם, ובעקבות זאת החל שוקן להצר את צעדיו. תחילה מינה לצדו ככותב מאמרים ראשיים נוסף את ד"ר ולטר גרוס (פולס), גם הוא מיוצאי גרמניה. אבנרי מספר ששוקן נהג לתקן באופן אישי את מאמריו, עד שלבסוף הודח מתפקיד זה והתבקש לרכז פרויקט חדש להוצאת שבועון מטעם **הארץ** שאמור היה לחקות את עיתונו של אורי קיסרי.

יהושע יוסטמן (ה' יוסטוס) נבחר לעורך עתידי ואבנרי אמר היה לשמש כסגן עורך. במשך שבועות רבים הוא עסק הכנת פיילוט לשבועון. הוא סבר שהוא צריך להיות הכלאה של שבועוני **טיים** ולייף ולהעמיד את הצילום העיתונאי במעמד שווה ערך לטקסט הכתוב. בסופו של דבר לא יצא פרויקט זה לפועל, אבל אבנרי השתמש בניסיון שרכש בעיצוב השבועון לעיתונו העתידי **העולם הזה**.

בתחילת 1950 עמד אבנרי לפני החלטה גורלית. הוא יכול היה להמשיך להישאר בחיקו הנוח והמפנק של עיתון **הארץ** אולם מתוסכל מקצועית, או לצאת להרפתקה חדשה ולנסות לעצב בכוחות עצמו את דרכו העיתונאית והפוליטית. אבנרי החליט להסתכן ובחר בדרך השנייה. באותם ימים הוא התקרב לקיסרי. האחרון ביקשו לעזור לו

היהודי הגלותי, הפרידה תהום עמוקה בינו לבין יונתן רטוש וחבריו, תהום שהפכה לעיונות בולטת. אבנרי מספר על פגישה עם רטוש בתיווך בנימין תמוז בקפה גדנסק בקיץ 1944. הפגישה הפכה, לדבריו, לעימות חריף לאחר שרטוש הביע התנגדות לעלייה יהודית וסבר שהעברי החדש יעוצב מתוך תושבי האזור המקומיים ללא הבדל צבע ודת. אבנרי ראה בהתנגדות זו סימן לאנטישמיות לכל דבר. הוא גם טען שיש בתנועה הכנענית יותר מדי משוררים ואמנים ואף לא פוליטיקאי אחד. לטענתו, הרומנטיקה הכנענית לא התאימה לפעילות מדינית בגלל אופיה הלא מעשי.

כתגובה על התורה הכנענית החל אבנרי לפתח, בהשפעת ספרות עיונית גאו-פוליטית וגאו-היסטורית, את רעיון המרחב השמי, בין השנים 1944 ל-1948. הוא טען שהאומה העברית הגדלה ומתפתחת בארץ והבנויה לא רק מילידי הארץ, אלא גם מהעולים החדשים, צריכה להשתלב בקונפדרציה מזרח תיכונית שתורכב מעמי האזור השמים. תפיסתו זו של אבנרי התפתחה בהדרגה בפרסומיו בכתב עת שהקים וערך בספטמבר 1946 בשם **במאבק**, שהרחיק אותו סופית מהתנועה הרוויזיוניסטית ומיקם אותו בצד השמאלי של המפה הפוליטית.

אבנרי מספר שבמהלך עבודתו בעיתון **החברה** בתחילת שנות הארבעים שימש גם כעורך טכני של העיתון. הוא למד את רזי העריכה, העימוד, ההגה וההבאה לדפוס, לצד העובדה שמזה זמן רב הדפיס בעצמו את מאמריו. ידע טכני זה עזר לו לערוך ממש במו ידיו את **במאבק**, שאותו מימן מחסכונוטיו. אבנרי עבד בשנות הארבעים במקומות שונים. הוא מספר שהתקשה להתקיים מעיתונות ולאחר שעזב את עבודתו כפקיד במשרד עורכי דין, הוא עבד כבלש במספר משרדי חקירות ובין השאר גם אצל הבלש המיתולוגי דוד תדהר, ואחר כך כפקיד במשרד אגודת התעשיינים. מכיוון שהיה איש מחושב ושקול, הוא הצליח לחסך סכום קטן, ואותו השקיע ב**במאבק** שהוציא בסך הכול שלושה גיליונות בין השנים 1946-1948. סביב כתב העת התארגנה קבוצה שכניתה עצמה "ארץ ישראל הצעירה", ובה בלטו מיכאל אלמז, מידד שיף ולתקופה קצרה גם עמוס אילון.

אבנרי וחבריו הפנו את העיתון לצעירי הארץ, שבהם ראו, בהמשך לתפיסת אבנרי, את האוונגרד שיחולל מהפכה, יסלק מהשלטון את דור "הזקנים" ויפעל לעיצוב דמותו של העברי החדש ולהקמת מדינה עצמאית במרחב השמי. גליון מס' 3 של **במאבק**, שהופיע באוקטובר 1947, קרא להימנע בכל מקרה ממלחמה עם הערבי ולרכז את המאבק נגד האימפריאליזם הבריטי.

ערב מלחמת השחרור הפך אבנרי לעיתונאי מקצועי לכל דבר. הוא עזב את משרתו בהתאגדות התעשיינים והחל לעבוד לפרנסתו בעריכת ירחון נשים פופולרי בשם **עולם האישה**, ולצדו שבועון כלכלי קטן בשם **פליניוס**.

פעילותו העיתונאית והפובליציסטית של אבנרי נקטעה זמנית עם גיוסו ב־1948 לצבא, בגיל 25. אבנרי מייחס לתקופת השירות הצבאי שלו חשיבות רבה ומקדיש כחמישית מהספר, חמישה פרקים (עמ' 216-392) לתקופה זו. עיקר הכתוב בחלק זה אינו חדש. הוא הופיע כבר בספריו האוטוביוגרפיים **בשדות פלשת והצד השני של המטבע**. חשוב לאבנרי להזגיש שהיה לוחם קרבי לכל דבר וסיכן את חייו, בניגוד לסופרים ועיתונאים אחרים (משה שמיר) שהתפארו בגבורתם, אולם שהו רוב הזמן בעורף. אבנרי מספר באריכות על השתתפותו בקרבות לטרון ואחר כך ביחידת הקומנדו של חטיבת גבעתי, "שועלי שמשון",

ב-1959 בשני שערים, הקדמי הפוליטי והאחורי הבידורי הרכילות. שני השערים עוצבו במסורת הספקטקולרית סנסציונית, עם כותרות בולטות וצועקות.

הכתיבה בעיתון הוגדרה ככתיבה "בגובה העין". לא שפה סיפרותית מנופחת, אלא שפת יום-יום ישירה של ילידי הארץ, מכיוון שרוב חברי המערכת היו צברים או עלו לארץ כמו אבנרי בגיל צעיר: סגן העורך היה שלום כהן, הצלם היה מקסים סלומון, והקריקטוריסט – דוש. לצדם כתבו יואל מרכוס, אלי תבור, סילבי קשת, יורם קניוק, המעצב הגרפי והעיתונאי אורי סלע, ורבים אחרים ששהו זמן קצר יותר או ארוך יותר במערכת "השבועון המסוים" וסופם שנקלטו בעיתונות היומית, בעיקר בעיתון **ידיעות אחרונות**, שהציע להם תנאי עבודה ושכר משופרים.

אבנרי מספר שלאט לאט התרחב קהל קוראיו ומספר עותקי העיתון גדל מ-7,000 ל-12,000-14,000 עותקים, אבל מכיוון שלכל גיליון היו כעשרה קוראים לפחות, נחשף העיתון בפועל למאות אלפים. הפרופיל של קהל הקוראים התגבש באמצע שנות החמישים. הקורא היה בדרך כלל אדם צעיר בגילאי 20-35, יליד הארץ בן דור תש"ח, בדרך כלל אשכנזי בן המעמד הבינוני.

למרות חשיבותו של **העולם הזה** בעיצוב דמותו של אורי אבנרי, הקדיש המחבר רק את השליש האחרון של הספר לעיתון ומעצביו. עיקרו של חלק זה עוסק בפרשיות מרכזיות שבהן היה מעורב העיתון בשנות החמישים. משביתת הימאים וסדרת הכתבות נגד ראש עיריית חיפה, אבא חושי, ועד מסע הצלב נגד קסטנר ו"הפרשה" שהובילה להתפטרות בן גוריון. קריאת פרקים אלה נותנת הרגשה של "דזה וו". אבנרי עוסק בפרשות שהוא חזר והזכיר מעל דפי **העולם הזה** בשנות החמישים עד השמונים. האפולוגטיקה בולטת בעיקר כאשר הוא דן בתפקידו של העיתון בפרשת קסטנר. אולם פרקים אלה חושפים את **העולם הזה** כעיתון המון פולמוסי לוחם שניסה לגייס את ציבור ילידי הארץ הצעירים למאבק בממסד המפא"יניקי ושותפיו. למרות מצוקתו הכלכלית הקשה בעקבות חרם מודעות שהכריז עליו הממסד, המשיך העיתון לנהל מסע צלב בלתי מתפשר לא רק נגד הממסד המושחת, אלא גם למען החלש והנרדף, למען בן עדות המזרח (פרשת ואדי סאליב בחיפה) וערביי הארץ שחיו תחת ממשל צבאי חונק. במידה רבה הפך **העולם הזה**, בהתאם לתכנית שטווה אבנרי כבר בשנות הארבעים, למכשיר לגיוס המונים למען מטרות מוגדרות במטרה לעצב כאן חברה טובה וצודקת יותר.

אף על פי שבסך הכול נראה המידע האוטוביוגרפי המוצג באופטימי כחומר מוכר, ההצבה הכוללת של המידע בתמונה אחת מלוכדת, הופכת את ספרו של אבנרי לספר חשוב לחוקרי העיתונות העברית, ההיסטוריה הישראלית ולכל מי שמתעניין בשלבי עיצובו וצמיחתו של אחד מגדולי העיתונאים שקמו כאן.

עוזי אלידע

בניהול הטכני של **העולם הזה**. אבנרי, שכבר פרסם פיליטונים בעיתון, החל לערוך את היכרות קרובה. אז גם שמע מפי קיסרי שהוא מעוניין למכור את עיתונו, לאחר שתש כוחו לשאת בהפסדים המתמידים. אבנרי סבר שיש לעיתון פוטנציאל ושהוא מפסיד בגלל ניהול לקוי. הוא חבר לידידו שלום כהן ולשני שותפים נוספים, ובהם בעל הצינקוגרפיה התל-אביבית נחום איתן. כל אחד מהשותפים השקיע 2,000 לירות. העיתון עלה בסופו של דבר פחות, 7,400 לירות, ואת היתר השקיעו בהוצאות המערכת.

העולם הזה של קיסרי היה עיתון קליל שעסק בחיי התרבות ובעיקר בחיי הבידור של תל-אביב של שנות השלושים והארבעים. לעיתון לא היה קו פוליטי ברור והוא היה חביב על הבורגנות התל-אביבית כעיתון בלתי מזיק ומשעשע, מסקרן ומצחיק בבדיחותיו השנונות. אבנרי, לעומת זאת, התכוון לעשות עיתון אחר, מעין גרסה חדשה של **במאבק**, אם כי הפעם הוא החליט ללכת בדרכי עורמה ולהסתיר את כוונותיו הפולמוסיות-אידאולוגיות מאחורי טכניקות עיצוב ועריכה ששיוו לעיתון פנים של אמצעי תקשורת עממי-בידורי. אבנרי מספר בזיכרונותיו שבשום פנים לא התכוון לאבד את קהל קוראיו הוותיק ולפיכך אימץ אסטרטגיה של שינוי הדרגתי, זהיר ואטי, של פניו הגרפיים, הסגנוניים והתוכניים אידאולוגיים של העיתון.

הגיליון הראשון בעריכתו יצא לאור ב-13 באפריל 1950. בהתאם לטקטיקת ההסתוות, לא דיווח העיתון לקוראיו על שינוי בעליו ועל עיקרי האמונה של עורכיו. הגיליון המשיך לשאת את המספור מימי קיסרי. עם זאת הקורא יכול להבחין שססמת העיתון מימי קיסרי "ריתמוס החיים – דופק הזמן" נעלמה. בהמשך החליפה אותה ססמה חדשה שהציע ידידו הוותיק של אבנרי, מיכאל אלמז, "כלי מורא – בלי משוא פנים". מאוחר יותר הוסיף הצייר שמואל בק את רישום האריה השואג לססמת העיתון. החוברת הראשונה, נזכר אבנרי, המשיכה לעסוק בחיי הבידור של תל-אביב, ואת הראיון הראשי בעיתון ערך הוא עצמו עם זמר אופרה ידוע שביקר בארץ, אך הניח לשלום כהן לחתום על הכתבה כדי שיוזכה למוניטין בקרב הקוראים. אבנרי מתאר כיצד עוצבו בהדרגה פניו הגרפיים, הסגנוניים והתוכניים של העיתון. הוא מפרט את חידושי המרכזיים: ייזום מסעי צלב עיתונאיים, ארגון תחקירים מעמיקים נגד הממסד תוך שימוש בכותרות ספקטקולריות בגופנים מסוג חדש שעיצב עבורו אורי סלע. אבנרי טען שהיה הראשון בארץ שהפעיל את שיטת הדסק, שבו העיתונאי, הצלם והעורך הגרפי עובדים יחד ולפיכך הכותרת, הכתבה והתמונה משתלבים לשלם אחד. העיתון ניסה לשלב כמה מסורות עיתונאיות: את מסורת עיתונות ההמון הסנסציונית, הסיפורית והספקטקולרית מבית היוצר של איתמר בן-אב"י, את מסורת עיתון הפמפלט הפולמוסי מבית היוצר של אבא אחימאיר, את מסורת שבועון טיים שהציג כתיבה אחידה ללא שמות מחברים שעוצבה בצורה קצרה, פשוטה, חקרנית, וביקורתית, ולבסוף את מסורת השבועון המצולם לייף שהעניק לצילום העיתונאי מעמד של כוכב על. אולם הוא הוסיף גם תוספות מקוריות משלו, כמו השימוש החל